

Forbruget – the usual suspect

- af Nis Peter Nissen, Sekretariatsleder Grøn Information

Tale til konference om forbrug og fremtid, arrangeret af "Verdensborger.dk" den 9. og 12. april 2002

Jeg er en synder – ikke for Vor Herre – men for Alverden. Det gik i al sin gru op for mig her i Påsken. Mens familien Danmark rundt omkring i de små hjem holdt helligdagen i hu begik jeg en synd. Det var en lille bitte en, der måske nok i dag ikke synes af meget, men som i fremtiden og på den endelige dag, vil få afgørende betydning – ikke kun for mig, men for alle andre besjælede artsfæller på denne klode.

Min synd bestod i, at jeg købte en is – ganske vist en lille en – men dog en is. På denne den helligste af alle hellige helligdage forbrød jeg mig mod den bæredygtige fremtid og indlod mig på forbrug – hverken mere eller mindre – men slet og ret - forbrug.

Synden bestod ikke i det faktum, at jeg købte mig til forbrug på en Langfredag, hvor kristelige butikker i et kristeligt land rettelig burde være lukket. Selv i Guds eget land (og det er jo i parentes bemærket pt. Danmark, hvis nogen efter den 20. november ellers skulle være i tvivl om det !) – selv i Danmark er der ting, der er vigtigere end Jesu pinsler på korset – nemlig penge og især dem, turisterne lægger i butikkerne. Så det med at LokalBrugsen i Ejsing havde åben Langfredag er ikke nogen synd ... i hvert fald ikke for driftige erhvervsfolk.

Næ - synden skal ses i et langt større perspektiv – faktisk i et helt globalt perspektiv. For selvom isen kommer fra Rønbjerg – og dermed var en god lokal og transportmæssigt meget bæredygtig is, da isfabrikken næsten bogstaveligt ligger (eller rettere lå for fabrikken er sat til salg !) lige om hjørnet – så var isen betrukket med "lækker" chokolade og indeholdt derudover også "saftige" ananasstykker.

Og som bekendt dyrkes der hverken chokolade eller ananas i Rønbjerg. Altså måtte både kakaoen og ananasen være dyrket andetsteds og transporteret til isfabrikken i Rønbjerg og derfra videre til min syndige lidenhed via LokalBrugsen i Ejsing.

Jeg havde således for at tilfredsstille mit påskelige isbehov forbrugt mig på og beslaglagt et ukendt – men ikke uvæsentligt - areal i en fjern landsby i Ghana eller Thailand eller begge steder.

Og da jeg ved selvsyn har set, at der i de benævnte lande skam er meget andet og mere fornuftigt et opdyrket areal kunne benyttes til end at tilfredsstille en i forvejen overvægtig dansker med forbrugsabstinenser (det var jo næsten to dage siden jeg sidst havde forbrugt noget

som helst af betydning !) er det klart, at jeg måtte slå øjnene ned, da syndens omfang åbenbarede sig for mig.

Og mens bevidstheden om min ugerning således skar sig ind i sjælen, som en tornekrans om hovedet på en dødsdømt profet – undskyld den anmassende og patetiske metafor men den lå ligesom på tungen - begyndte den indbyggede lommeregner at regne på min udåd – hvor stor en andel af mit bæredygtige råderum havde jeg egentligt forbrugt mig på denne skæbnesvangre Langfredag?

Spørgsmålet lader sig naturligvis ikke sådan uden videre besvare eller beregne lige med det samme. Der skal mange mellemregninger til og jeg manglede f.eks. en omregningstabel så det forbrugte antal gram chokoladeovertræk og ananasfyld kunne opgøres i kvadratmeter – for en sammenlignings skyld.

I mangel af bedre måtte jeg derfor ty til en anden tabel – en omvej.

Omvejen hed bomuld. Jeg havde nemlig lige læst en artikel om bomuld og det miljømæssige råderum. Og den artikel havde gjort indtryk – bl.a. ved at fortælle mig hvor stort et areal jeg kunne forvente i fremtiden at beslaglægge til mit – til den tid forhåbentligt bæredygtige - forbrug af importerede landsbrugsafgrøder.

Svaret er 800 – altså 800 kvadratmeter som jeg kan forvente at lægge bæredygtig beslag på andet steds end i min private og danske baghave. 800 kvadratmeter til at dyrke al den chokoladeovertræk og alle de ananasstykker, jeg vil få brug for en gang ude i den bæredygtige fremtid,

+ selvfølgelig også alle de appelsiner, rosiner, kaffe, te, ris, durumhvede, vin, peber, cornflakes, flåede tomater, peanuts (saltede som usaltede), citroner, vindruer, avocado og andre tilsvarende eksotiske afgrøder, der ikke lader sig dyrke under disse hjemlige himmelstrøg.

800 kvadratmeter til alt det + altså også al den bomuld, jeg ville få brug for i min bæredygtige fremtid. Og det med bomulden havde jeg læst var et problem, for allerede i dag lægger jeg beslag på sådan noget i retning af 1000 kvadratmeter alene til dyrkning af den bomuld, jeg benytter mig af til min simple og langt fra overdådige garderobe.

Inden jeg overhovedet var nået til chokoladeovertrækket til min Påskeis havde jeg så at sige allerede overtrukket mit bæredygtige og miljømæssige råderum med 200 kvadratmeter – for slet ikke at snakke om hvordan råderummet så ud, da jeg kom til ananasstykkerne !

Ikke så sært at jeg følte mig tynget af mit syndige forbrug.

Grunden til at jeg overhovedet var begyndt at grunde over mit forbrug var ganske enkelt, at jeg for et stykke tid siden sagde ja til at komme med et indlæg om forbrug, miljø og fremtid til denne konference.

Og da jeg ikke lige havde et præfabrikeret indlæg med flot og fængende titel liggende gik jeg således i Påsken og funderede over problemet. Hvad skulle jeg sige, hvori består problemet med forbrug når det kom-

---

mer til stykket, og hvordan viser det globale forbrugsproblem sig i hverdagen.

Og da var det at det midt i Påsken slog mig – måske som en slags åbenbaring – at **problemet jo er problemet selv**.

Det er forbruget, der er problemet slet og ret, hvilket man kan forvise sig om ved et par opslag i diverse bøger og tidsskrifter, der handler om forbrug, miljø og bæredygtig udvikling. Og for ligesom at underbygge mine syndige pointer har jeg klippet lidt i statistikkerne (... hvilket jo i parentes bemærket også er meget moderne blandt skeptiske miljøfolk!)

Forbruget vokser og har ifølge sædvanligvis velunderrettede kilder forårsaget skader på miljøet, som vi slet ikke har kunnet forestille os. Det er godt nok ikke altid vi kender omfanget af de skader, men vi ved nu alligevel godt at forbruget medføre en øget miljøbelastning. Følgende ordrette citat fra en meget populær dansk beskrivelse af et bæredygtigt Danmark illustrerer argumentationskraften:

”Vi er ikke stødt på opgørelser over servicesektorens miljøbelastning. Der er imidlertid ingen tvivl om, at det er vigtigt at reducere miljøbelastningen fra servicesektoren. Dette understreges af at det forventes at servicesektorens produktionsværdi vil stige med 60% i perioden 1990-2010.”

Men det er ikke kun servicesektorens forbrug, der er et problem. Faktisk er det samlede globale forbrug på tilsvarende måde et problem. Det vokser nemlig uhæmmet.

I 1950'erne kostede det samlede og globale forbrug af varer og tjenesteydelser den nette sum af 60.000 mia. kr. Nu mere end 49 år senere er forbruget steget til 430.000 mia. kr.

En syvdobling på sølle 7 gange 7 år, og hvis fremtiden ellers former sig som den plejer – dvs. med en økonomisk vækst på sådan ca. 2-3% om året samlet og globalt set - vil forbruget være vokset yderligere fire gange til 1.720.000 mia. kr. om endnu 7 gange 7 år. Forbrugets størrelse vil således tage nærmest bibelske former i sin uhyrlige dimension, der måske derfor også burde omregnes til Onkel Joakims fantasilioner.

Ikke underligt at forbrugssynden trænger sig på overalt – selv i Påsken.

Men ikke nok med at forbruget er uhæmmet stort – det er også urimeligt skævt.

Forbrugsfantasilionerne kommer nemlig ikke alle til gavn – i hvert fald ikke lige meget. De 20% rigeste – og det er blandt andet os danskere – står for næsten 90% af det totale globale forbrug, mens de 20% fattigste lægger beslag på hvad der svarer til knapt 1½% svarende til sådan ca. 5000 kr. pr. fattig næse pr. år.

I gennemsnit - for der er jo også den lille mia., der lever for meget mindre nemlig mindre end 1 dollars om dagen – eller ca. 3000 kr. om året !

De 20% rigeste har det til gengæld godt. De svælger sig i næsten halvdelen af al kød, bruger 2/3 af den globale energi, snakker i ¾ af alle telefoner og kører i 9 ud af 10 biler på verdensplan.

De fattigste 20% derimod har det knapt så godt. De må nøjes med at spise 5% af det globale kød, bruge 4% af den totale globale energi, snakke i 1% af telefonerne og må i øvrigt deles om 1% af alle jordens biler.

For blot at nævnte nogle af de himmelråbende uretfærdigheder i fordelingen af det globale forbrug. Forskellene er så syndigt store, at de ville virke uvirkelige hvis det ikke lige var for det faktum, at de er sandheden om klodens stadigt voksende og ulige tilstand, hvilket er en sandhed som ikke betvivles af skeptiske statistikere om de så kommer fra Århus eller København.

Kombineres det uhæmmet voksende og det urimeligt ulige forbrug i et forsøg på at fjerne ulighederne bliver forbrugets dimensioner først for alvor uvirkelig. Sodoma og Gomorra allegorien træder frem i sin groteske absurditet.

Hvis vi forestiller os at Kinas forbrugshungrende milliarder ønskede at tilfredsstille deres forbrugshunger og efterligne vores forbrugsmønster i den rige verden ved f.eks. at spise et enkelt æg om dagen ville Kina skulle importere hønsefoder svarende til hele Australiens hvedeproduktion. Og hvis alle kinesere besluttede at købe sig en enkelt lille og miljøvenlig Fiat Punto ville Kina skulle forbruge mere benzin end der globalt set produceres i hele verden i dag.

Unægtelig nogle tankevækkende tankeeksperimenter og jeg tør slet ikke regne på det økologiske råderums størrelse, hvis alle kinesere pludselig ønskede at efterligne mit lille syndige påskeforbrug af Rønbjerg is med chokoladeovertræk og ananasstykker. Mit økologiske overtræk på sølle 200 kvadratmeter vil i sammenligning vel være som blot en dråbe i det kinesiske ishav.

Forbruget er både uhæmmet stort og samtidigt urimeligt skævt fordelt. Men hvis en mere ligelig fordeling betyder at alle skal forbruge ligeså meget som mit Påskeforbrug antyder bliver forbruget for alvor syndigt med eller uden chokoladeovertræk og ananasstykker.

Jeg er således ved hjælp af en lille Rønbjerg is med chokoladeovertræk og ananasstykker nået til den skælsættende erkendelse at forbrug er syndigt - slet og ret.

Jeg forbruger – ergo synder jeg

Med et forstod jeg for alvor betydningen af ordet forbrug og så for mig det moderne Sodoma og Gomorra – Forbrugersamfund - et ikke bæredygtigt syndens sted, der uhæmmet forbruger løs af det miljømæssige

---

råderum – andres miljømæssige råderum vel og mærke – og således på en nærmest kriminel facon æder løs af fremtiden.

Og selvom der i disse så moderne tider er nok syndigt at tænke og se på – faktisk et rent overflødigshorn af ulækkert forbrug - så var den syndige erkendelse ligesom ikke nok i sig selv. På samme måde som når man har spist en Frisko papis – I ved den uden fløde – lades tilbage med en ganske særlig smag af ikke tilfredsstillet forbrug – der mangler ganske enkelt noget – synes jeg at erkendelse af det syndige forbrug ikke er nok. Jeg vil simpelthen vide mere.

Jeg måtte derfor trodse faren for at blive til en skammens stenstøtte og kigge nærmere på det syndige forbrugersamfund drevet af nysgerrighed for at besvare de mange nye spørgsmål, der trængte sig på:

1. For det første spørgsmålet om hvordan problemet med forbruget reelt præsenteres. Når vi gør forbruget til et problem er det nogle ting, der samtidigt bliver gjort positive og andre ting, der får et negativt image. Der er så at sige en saglig dimension på problemet.
2. For det andet er det et spørgsmål om roller. Når vi gør forbruget til et problem udråber vi samtidigt nogen aktører som helte, mens andre bliver skurke. Der er altså også en social dimension.
3. For det tredje er det et spørgsmål om tid. Når nutidens forbrug gøres til problemet får det indflydelse på hvordan vi opfatter fremtiden og for hvordan vi betragter fortiden. Rollerne fortid, nutid og fremtid forandres. Der er altså også en tidsdimension.

Og endeligt er der jo 1000 kr. spørgsmålet

Hvis forbruget er problemet, hvad er så løsningen ?

Dette spørgsmål vender jeg tilbage til. Men først vil jeg dvæle lidt ved meningen med forbrugersamfundet og forsøge at besvare de tre spørgsmål, jeg nævnte før.

Svaret på de spørgsmål kan man bl.a. finde ved at læse nøje på teksterne – ikke de af gud givne, men de tekster, som vi selv har produceret i bestræbelserne på at udråbe forbruget til problem. For de tekster indeholder nærmest en læsevejledning i godt og skidt, en opskrift på hvilke forbrugsbegreber, der giver god mening, når forbruget gøres til et problem, og hvilke forbrugsbegreber, der ikke giver mening.

(En lille varedeklaration må her være på sin plads. De tekster, jeg henlyder til, er tekster, der behandler spørgsmålet om forbrug og miljø – det er f.eks. slutdokumentet fra Teknologirådets konference om fremtidens forbrug. Det er den såkaldte Danmarks deklARATION om et bæredygtigt Danmark, det er NOAHs rapport om økologisk råderum, det er tekster fra Noah, økologisk råd, FN, UNDP og tilsvarende agtværdige instanser om det globale ansvar – herunder forbruget.

Alle de eksempler, jeg bruger efterfølgende er således hentet direkte fra disse tekster, der på den ene eller anden måde har forbundet miljø og forbrug på en problematiserende måde !)

Alle teksterne om forbrug og miljø er på en eller anden fælles måde med til at sætte dagsordenen – jeg havde nær sagt en fælles agenda 21 – og dermed rammerne for hvad og hvordan vi beskriver den globale situation, behandler de globale problemer og diskuterer de globale løsninger.

Man kan sige at de tilsammen udgør et sæt briller, som vi bruger til at stille skarpt på den globale verden – herunder forbruget - på. Men som alle andre briller snævrer de også synsfeltet – perspektivet – og på nogle områder gør det os ude af stand til at se klart – de installerer så at sige blinde pletter.

Det er der ikke noget odøst i – sådan er det med alle briller, alle dagsordener, alle tekster, al kommunikation. For at gøre en forskel skal de jo netop gøre en forskel. Man kan ikke hverken se eller skrive om det hele på en gang. Blikket, synsfeltet, kommunikationen skal fokuseres for at kunne tydeliggøre det man ser på – men derved er der jo også noget, der kommer ud af fokus.

Og ved at stille skarpt på hvad det er der sker, når noget kommer i fokus – og andet glider ud – får man ofte tankevækkende iagttagelser.

Når man f.eks. tager de forbrugsproblematiserende briller på, ser man jo tydeligt at den afgørende forskel mellem godt og skidt er forskellen mellem bæredygtig og ikke-bæredygtig.

Det der afgøre om noget er skidt eller godt – positivt eller negativt – afgøres af hvorvidt dette noget er bæredygtigt eller ej. Er det bæredygtigt er det OK er det ikke bæredygtigt er det mildest talt YT.

Bæredygtig udvikling er nemlig in og betyder med de oprindelige ord formuleret af Brundtland-kommissionen for en halv menneskealders siden

”... en udvikling, som opfylder de nuværende generationers behov uden at bringe fremtidige generationers mulighed for at opfylde deres behov i fare.”

Nutid og fremtid bindes hermed sammen i et uløseligt skæbnefællesskab – bæredygtig udvikling.

Men der menes noget meget forskelligt med begrebet bæredygtigt afhængigt af hvor og hvem, der kommer i fokus. Rettes blikket mod erhvervslivet omfatter det bæredygtige en såkaldt ”triple bottom line” – dvs. tre aspekter - nemlig et socialt, et miljømæssigt og et økonomisk. Virksomheder skal for at være bæredygtige både have en økonomisk, en social og en miljømæssig bæredygtig produktion – der må så at sige ikke være underskud på nogle af de tre bundlinier.

For miljøbevægelserne derimod defineres det bæredygtige lidt mere snævert som følgende ordrette citat fra en formuleret vision om et bæredygtigt Danmark illustrerer:

”En bæredygtig livsstil indebærer, at vi påtager os et medansvar for alle de kredsløb og samspil, vi er en del af – miljømæssigt og socialt.”

Det økonomiske aspekt kom ligesom ikke med, hvilket vel og mærke ikke er en svipser, men en gennemgående egenskab ved det bæredygtighedsbegreb, vi oftest benytter os af i miljøbevægelserne.

Når vi gør forbruget til de centrale problem giver det nemlig også god mening at gøre økonomisk vækst til et problem.

I forbrugssamfundet – der jo underforstået ikke er et bæredygtigt samfund – er der økonomisk vækst. Det er et problem.

Nu er der jo nok nogle der vil mene, at sådan skal det der med at forbruget er problemet ikke forstås. Det er ikke økonomisk vækst i sig selv, men kun den ikke-bæredygtige økonomiske vækst, der er noget skidt.

Og det kan der måske være noget om. Vi bliver derfor nød til at gå lidt tættere på endnu og se på flere af de begreber og modbegreber, som den bæredygtige kommunikation om forbrug skaber.

For der er andre interessante modsætninger – flere plusser og minusser, der opstår i kølvandet når vi gør forbruget til det alt afgørende problem.

Økonomisk set er der ingen tvivl om at markedet er noget skidt. Det er jo ligesom der at forbruget manifesteres med al sin gru i form af reklamer, profit, valutatransaktioner, BNP, produktivitetsforbedring, rationalisering og økonomisk effektivitet. Alt sammen noget som får en negativ klang, når forbruget gøres til det centrale problem.

Omvendt er offentlig regulering i form af grønne afgifter og økonomiske tilskud til miljøvenlig produktion fornuftigt, ligesom bæredygtighedsindikatorer, højere benzinpriser og arbejdskraftintensiv produktion set med bæredygtige forbrugsbriller er helt OK. Ja – manuelt arbejde er simpelthen sagen og sættes i direkte modsætning til automatisering, der lige så direkte forbindes med det negative ved forbruget – nemlig muligheden for at producere og forbruge mere.

Men udover dette økonomiske tema er det første, der springer i øjnene på en miljøforkæmper, selvfølgelig forureningen. Når forbruget gøres til det centrale problem set i et bæredygtigt / ikke bæredygtigt perspektiv er det jo indlysende at *røg, møg og støj* er noget skidt, mens *rent vand, ren luft og rene produkter* på den anden side er godt.

Forbruget associeres således med røg, møg og støj- og mere forbrug derfor med mere røg, mere møg og mere støj, hvilket jo selvsagt er noget skidt. Forbruget får dermed også en negativ klang. Der sættes et

---

alvorligt minus ved forbrug – og et endnu mere alvorligt minus ved vækst i forbruget.

Går vi lidt tættere på produkterne kan man også iagttage en forskel mellem gode og grønne produkter på den ene side i modsætning til dårlige og – ja de bliver rent faktisk kaldt sorte produkter på den anden side.

Gode produkter er selvfølgelig alle de miljømærkede produkter – eller næsten alle, hvilket jeg vender tilbage til om lidt. Godt er også alle de basale og lokalt producerede fødevarer såsom kartofler og byg, der jo sagtens lader sig producere herhjemme.

Men det voksende forbrug fører til at folk køber los af alle mulige andre varer. Det er slemt i sig selv, men værre er, at der er tale om luksusvarer såsom motorplæneklippere, skyllemidler, biler - især dieslbiler - samt golfbaner.

Disse bør derfor ikke kunne få miljømærker, da de jo for det første er unødvendige og for det andet er miljøbelastende i sig selv.

På den sorte liste over ikke bæredygtige varer finder man selvfølgelig også en lang række andre luksusvarer som f.eks. kaffe og appelsiner, der set med bæredygtige forbrugsbriller dømmes ude – i hvert fald ude på den anden side de hjemlige nationale grænser – for bor man i et land, hvor kaffen og appelsinerne hænger på træerne, stiller den bæredygtige dagsorden sig selvfølgelig anderledes.

Og grænser er meget afgørende for den bæredygtige forbrugsagenda. Læser man grundigt i teksterne om forbrug og miljø ses det tydeligt at alt hvad der er lokalt og nært er godt. Til gengæld sættes der et stort minus ved det der ligger længere væk – om det så er indkøbscentre eller importerede varer. De negative konsekvenser af forbrug er som oftest et resultat af, at de forbrugte varer er importerede og transporteret over lange distancer.

Transport er ganske enkelt noget skidt – set med bæredygtige forbrugsbriller – og værre er det hvis transporten er foregået med fly, hurtigfærge eller værst af alt i bil. Det er simpelthen noget møg, hvis man selv eller en varer er blevet transporteret med et af disse transportmidler.

Til gengæld er det OK at cykle – og det sætter jo også ligesom en naturlig grænse for hvor mange importerede varer man kan forbruge, hvis de skal være cyklet ind over grænserne alle sammen.

Men så fanatiske er vi miljøforkæmpere nu heller ikke. Er transporten foregået med kollektiv trafik er vi godt tilfredse – vel og mærke hvis transporten ikke kunne være undgået.

For vores arbejdspladser må f.eks. helst ikke være placeret længere væk, end at de kan nås på gåben eller cykel – hvilket jo stort set gør kollektiv transport overflødig.

Læser man tekster om miljø og forbrug opdager man hurtigt at der også er et gennemgående kvalitetstema. Kvalitet spiller en afgørende rolle, når forbruget problematiseres. Nu kan kvalitet jo være svært at definere entydigt for slet ikke at tale om at blive enige om.

Derfor er der heller ikke en færdigformuleret kvalitetsformulering på samme måde som der er en standard definition for bæredygtig udvikling.

Men der er alligevel tydeligt at noget forbindes med kvalitet mens noget andet lige så tydeligt ikke opfattes som kvalitet set med forbrugsproblematiserende briller i hvert fald.

Når forbruget gøres til et problem bliver kvalitet naturligt nok ikke forbundet med forbrug af varer – rent faktisk sættes der som udgangspunkt lighed mellem kvalitet og færre ting – altså mindre forbrug.

Kvalitet er derimod omsorg og menneskelig udvikling. Det omtales som "det gode liv" og sættes i skarp kontrast til begreber som materialisme, velstand og bekvemmelighed. Ja der stilles rent faktisk en direkte modsætning op mellem rigdom og lykke.

Er man rig kan man ikke være lykkelig, men er for evigt dømt til forbrug – hvilket jo tydeligt ses i denne den rige del af verden. Det gamle ordprog – "*hellere rig og rask end syg og fattig*" gælder så afgjort ikke i en bæredygtig fremtid, som den ser ud gennem de forbrugsproblematiserende briller.

Når vi gør forbruget til det centrale problem i forhold til bæredygtig udvikling sætter vi samtidigt bevidst eller ubevidst plusser og minusser ved en lang række andre ting – fra store og overordnede temaer som livskvalitet og lykke til små og hverdagsagtige som den ugentlige tur på golfbanen.

Forbruget associeres med det negative og - som min indledende påskehistorie illustrerede - på sin vis også med noget syndigt. Forbrug sættes lig synd.

Derved er vi også godt på vej til at besvare det andet spørgsmål om hvem der bliver helte og hvem, der bliver skurke i det syndige forbrugersamfund. For den, der synder, er jo selv en synder – og når forbrug er synd, må forbrugerne være synderen.

Men så enkelt er det selvfølgelig ikke, for selvom forbrugerens synderen – og dermed får tildelt skurkerollen – er forbrugerens jo også den allermost centrale figur i forbrugersamfundet.

Forbrugerens er nemlig både den centrale aktør, det centrale offer og den centrale målgruppe.

Som aktør er det forbrugerens, der er skyld i problemerne – for forbrugerens forbruger. Men samtidigt sætter vi også vor lid til forbrugerens, der jo selv skal afstå fra forbrug og dermed blive en helt. Den politiske forbruger er måske nok den mest populære forbruger blandt de forbru-

---

gerkritiske kritikere af forbrugersamfundet. Ja på visse områder overlader vi faktisk hele ansvaret til forbrugeren for ligesom via indkøbsvognen at tvinge nogle af de rigtigt slemme – nemlig industrien nogle gange benævnt ”*kapitalen*” – til at makke ret.

Og anvender forbrugerne det ultimative forbrugervåben – boykot – er det næsten som at opleve fugl Fønix genopstå af forbrugersamfundets aske.

Som offer udsættes forbrugeren for urimelige reklamer, der nærmest tvinger det ikke bæredygtige forbrug ned i halsen på de modvillige forbrugere. Reklamer er noget af det ondeste der findes og fremtræder de som børnereklamer er det simpelthen den materialiserede onde himself. For børn og forbrug er noget af det mest vederstyggelige, man kan forestille sig i en bæredygtig verden. Ondskaben skal derfor bekæmpes med forbud, strafafgift og klistermærker med ”Reklamer Nej Tak” på vores døre – så vi kan sige ondskaben hus forbi – som moses og jøderne sendte hævnens engle forbi deres huse i det gamle Ægypten.

Som målgrupper er forbrugerne også meget populære. Da forbrugerne jo har magten til forandring via f.eks. boykot af forbrug må forbrugerne også være den primære målgruppe for bestræbelser på at forandre verdens ulige og skæve gang. Derfor retter vi informationsskytset mod forbrugerne.

Samtidigt bliver det jo også interessant hvem forbrugerne er, hvad de går og tænker på og hvordan de egentlig handler. Derfor ser vi den ene forbrugerundersøgelse efter den anden kun overgået af fokusgruppeinterviews og –analyser. Som målgruppe bliver forbrugerne nærmest et orakel for sande holdninger.

Forbrugeren er helten, hvis hun undsiger velstand og rigdom vel og mærke. For er han derimod mageligt anlagt og nyder moderne bekvemmeligheder som skyllemiddel, motorplæneklippere og eksotiske og importerede luksusvarer som kaffe og appelsiner er han en syndig synder, der forbryder sig i mod den globale og bæredygtige fremtid.

Og det der med fremtiden leder os hen til det tredje spørgsmål. Hvordan opfatter vi nutiden, fremtiden og fortiden, når vi gør forbruget til det afgørende problem.

Tager vi for et kort øjeblik de forbrugsproblematiserende briller af – og dermed lader være med at se på forbruget som et problem – er der jo ingenting galt med nutiden. Faktisk ser nutiden bedre ud end fortiden – vi har jo mere velstand og et større forbrug af de ting, der gør livet mere bekvemt.

Det mest fornuftige vil derfor være at fortsætte, som intet var hent – simpelthen forbruge løs og lade fremtiden blive ligeså storforbrugende - om ikke endnu større – end nutiden er det. Og ulighedsproblemerne vil jo i sagens natur sagtens kunne løses, hvis de fattige i fremtiden kunne komme til at forbruge ligeså meget, som vi forbruger nu.

Uden de forbrugsproblematiserende briller, vil fremtiden således være lys, lige og tillokkende for alle.

Gid det var så vel. Med de forbrugsproblematiserende briller på stiller sagen sig naturligvis radikalt anderledes an. Fremtiden bliver ikke særlig lys – tværtimod males den i sorte nuancer med alle de negative konsekvenser af hverdagsforbruget - tydeligt og negativt markeret.

Fremtiden - set som en fortsættelse af nutiden - bliver derved også i al sit grupvækkende forbrug gjort lidet attraktiv og ikke noget at kæmpe for.

Og fortiden – ja den glorificeres. Landbruget i 50'erne fremhæves som det bæredygtige ideal og opfattes som et positivt modtræk til fremtidens fortsatte økonomisk vækst. Og når forbruget i 1960'erne bruges som illustration af hvad der menes med en faktor 4 eller 10 så er det jo en anden måde at sige, at vi skal tilbage til før de gode 60'ere for at finde en bæredygtig balance i forbruget.

Modernismen og dens blinde tro på at fremtiden bliver bedre end både fortid og nutid erstattes af en tro på, at fortidens forbrug rummede mere livskvalitet, mere retfærdighed og mere lykke end selve den nutid, vi lever i dag. Derfor er det ikke i fremtiden, at vi skal finde løsningen på nutidens problemer, men i fortiden.

Det er et meget kraftfuldt budskab, der på mange måder står i en skærende kontrast til den måde vi normalt forholder os til begreberne fortid, nutid og fremtid på.

Vi lever jo stadig med i hvert fald det ene ben solidt plantet i modernismen og dens tro på fremtiden. Vi er derfor vant til at se fremtiden som en lykkelig justering af nutiden – en fremtid, hvor nutidens problemer og begrænsninger løses af fremtidige landevindinger og øgede velstand.

Når forbruget gøres til det centrale problem dæmoniseres fremtiden og dermed bortviskes troen og håbet på at fremtiden rummer løsningen på nutidens uhæmmede og uretfærdige forbrug. Fortiden bliver derimod løsningen på fremtidens problemer.

Selvom der i dag sagtens kan iagttages et oprør imod modernismens globaliserede vidensamfund med dertil hørende idylliserede tiltro til at udviklingen i sig selv vil føre bedre tider med sig, er det alligevel tankevækkende at miljøbevægelserne så at sige stiller sig på samme side som de frygtsomme nationalistiske i opgøret mod modernismens fremtidsoptimisme.

Men spørgsmålet er så om den alternative fremtid – den bæredygtige fortid - er værd at kæmpe for. Svaret på det spørgsmål afhænger af hvad alternativet indebærer og derfor af hvad svar vi kan give på mit sidste spørgsmål

Hvis forbruget er problemet – hvad er så løsningen ?

Umiddelbart lyder det ikke svært. Hvis forbrug er problemet må det modsatte af forbrug vel være løsningen – altså uforbrug, aforbrug, iforbrug, reforbrug, nonforbrug– eller hvad vi nu skal kalde det. For problemet er, at vores sprog simpelthen slet ikke indeholder et ord for dette modsatte begreb af forbrug.

Vi kan simpelthen ikke med ord begribe en situation, hvor forbrug i en eller form ikke eksisterer. "Ikke-forbrug" eksisterer ikke og derfor må vi også sætte det i gåseøjne for at markere at der er tale om noget uvirkeligt.

Selvom dette aspekt kan være svært at illustrere ved hjælp af et citat – sådan mundtligt i hvert fald - vil jeg forsøge alligevel med at citere fra et forslag om hvad teksten selv kalder en ny økonomisk tyngdelov (selvom tyngdeloven så vidt jeg er orienteret har noget med fysisk og ikke økonomi at gøre!):

"På en række områder bør der indføres direkte ... belønning af "ikke-forbrug" og miljørigtig adfærd. Princippet bør være tosidet således at ressourceforbrugere og miljøbelastere betaler, hvorimod "ikke-forbrugere" belønnes økonomisk."

Som citatet illustrerer findes det modsatte af forbrug ikke rigtigt, hvorfor man bliver nød til at sætte det i gåseøjne, hvilket jo også er nødvendigt, idet det vil være meget vanskeligt at forestille sig hvad den økonomiske belønning for "ikke-forbrug" skulle bestå i hvis ikke belønningen skal kunne omsættes i en eller anden form for forbrug.

At gøre det modsatte af forbrug til en løsning er således ikke nødvendigvis en særligt frugtbar løsning. Mere nærliggende er det derfor at forsøge at løse problemet ved problemets rod i stedet.

Hvis forbruget er problemet er økonomisk vækst problemets rod, idet det jo nærmest automatisk fører mere forbrug med sig. Det modsatte af økonomisk vækst må derfor være løsningen, hvilket et andet autentisk citat illustrer:

"I forbindelse med en faktor 10-reduktion vil det teknisk og materielt set være nødvendigt med tiltag inden for følgende områder: ... En generel stagnation eller et direkte fald i forbruget. ..."

Stagnation og direkte fald i forbruget !

Dette citat om stagnation og tilbagegang i forbruget er ikke nogen enlig svale. Ideen genfindes i andre sammenhænge ofte i klædt andre ord, men meningen er i og for sig den samme. Når ønsket om at samfundet værdsætter såkaldt "naturkapital" i stedet for anden – økonomisk - kapital indarbejdes i problematiseringen af forbruget, er det jo med den underforståede pointe at naturkapitalen ikke skal bruges men bevares i sin vilde, uberørte og oprindelige form – altså indarbejdes stagnation som positiv forudsætning – jf. f.eks. debatten om den uberørte natur-skov !

På samme måde når landbruget i 50'erne og forbruget før 60'erne sættes som det bæredygtige ideal så er det jo – næsten – det samme som at sætte tilbageskridtet øverst på dagsordenen.

Når vi gør forbruget til problemet bliver økonomisk vækst noget være skidt, mens stagnation og tilbageskridt omvendt bliver positive udtryk for ønsket om at sikre et bæredygtigt samfund – miljømæssigt og socialt.

Spørgsmålet er så bare om forbrugerne køber den. Om det er så tillok-kende at se frem – eller rettere tilbage - til en lykkelig fattigdom på kartofler og byggrød, cykler og høje benzinpriser, grønne afgifter og hårdt manuelt arbejde uden mulighed for at besøge sydens varme sol, som velfortjent ferie.

Svaret på det spørgsmål er måske allerede givet i og med at den politiske forbruger jo med al tydelighed har kastet sit lod ... i forbrugets vægtskål vel og mærke og det med eftertryk endda !

Tankevækkende hvad en enkel is med chokoladeovertræk kan føre med sig af syndige tanker.

Forskruet, forvirret eller simpelthen fortænkt vil nogle måske mene. Andre vil opfatte det som en provokation.

Men det er det ikke. Det er derimod refleksion. En refleksion over mere end 20 års arbejde med globale miljø og forbrugerspørgsmål.

Bagtanken med dette indlæg har ganske enkelt været ønsket om eftertanke – en nysgerrig efterprøvning af miljøbevægelsernes grundlæggende antagelser. For hvis ikke vi som miljøbevidste fortalere for en bæredygtig udvikling selv er i stand til at gå bagom vore egne argumenter - eller se skævt til vores egen retorik og lære og tage bestik deraf – så risikerer vi at andre gør det i stedet, at andre stiller de spørgsmål, som vi selv lukker øjnene for.

Og tro mig, for jeg har oplevet det, dét er ikke spor skægt og virker ikke fremmede for den folkelige opbakning overhovedet – næsten tværtimod.

Den forkætrede hr. Lomborg fik jo rigtig megen vind i sejlene netop fordi miljøbevægelserne aldrig selv havde stillet de kritiske og syndige spørgsmål, han slog sig op på.

Vi var derfor ikke i stand til at se på problemerne med andre briller end dem, vi selv gik rundt og pudsede. Resultatet var, som I ved, ikke just positivt for miljøbevægelserne, for vores budskaber eller for den folkelige opbakning. Næsten tværtom kan man vist roligt sige !

Så lad mig derfor slutte med en simpelt opfordring.

Drop forbruget - om ikke andet så bare som et flygtigt tankeeksperiment - og se om der byder sig andre problemer, andre plusser og andre minusser, andre helte og andre skurke og måske andre løsninger,

---

der kan give miljøbevægelserne en fornyet tro på at fremtiden er noget, der er værd at kæmpe for – også i nutiden !

Måske skal vi i stedet for forbruget se på andre presserende problemer for en bæredygtig verden. Hvad med f.eks. at se på vidensamfundet, eller integration –lokalt og globalt - eller hvad med at se på verdens fattigdom, som det centrale problem for en bæredygtig udvikling.

Måske skal vi også se på tiden på en helt ny og bæredygtig måde. Hvad med for megen tid, for lidt tid eller måske forkert tid.

Endeligt skal vi måske finde andre aktører, andre helte og skurke. Hvad med f.eks. at se på vælgere, eller medborgere, eller hvad med at se på verdensborgerne, som de centrale aktører i skabelsen af en bæredygtig fremtid.

Der er mange muligheder og endnu flere åbner sig hvis vi retter blikket andet steds hen. Måske bliver det knapt så urealistisk at forestille sig en folkelig opbakning til et bæredygtigt samfund, hvis vejen dertil ikke er brolagt med skyld og askese, men i stedet med drømme, håb og visioner – og frem for alt befolket af aktive og deltagende verdensborgere, frem for syndige og skyldbetyngede forbrugere.

Tak for ordet !

